

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ, ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ І ЗНАЧЕННЯ

Г.Г.ЗОРІН – асистент, Херсонський ЕПШ

Розвиток сільськогосподарського виробництва як однієї з важливих сфер агропромислового комплексу України в сучасний період спрямований на розв'язання продовольчої проблеми, забезпечення надійного постачання населення продуктами харчування, а промисловості – сировиною. Завдання полягає в тому, щоб, використовуючи принципово нові методи господарювання, забезпечити насичення споживчого ринку товарами вітчизняного виробництва і послугами, збалансувати попит і пропозицію, підвищити рівень життя населення. Прийняті Верховною Радою України закони про власність, підприємства, селянське (фермерське) господарство, про приватизацію майна державних підприємств, оренду, земельний кодекс та ряд інших законодавчих актів створюють реальні можливості для корінних перетворень у системі АПК України, і зокрема сільськогосподарського виробництва. Вони полягають в усуненні відчуженості людини від власності, роздержавленні та приватизації власності, рівноправному розвитку різних форм власності і господарювання, підвищенні зацікавленості працівників підприємств у високопродуктивній праці, поліпшенні використання землі, створеного виробничого потенціалу і наявних матеріальних ресурсів.

Суть прийнятих законів та їх практична реалізація передбачають широкий розвиток ринкових відносин в АПК і у такій важливій його сфері, як сільськогосподарське виробництво. На це спрямований Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” (1999р.). Згідно з цим указом, передбачається здійснити організаційні заходи щодо реформування колективних сільськогосподарських підприємств на засадах приватної власності на землю і майно. В ході реформування передбачається забезпечення всім членам колективних сільськогосподарських підприємств права вільного виходу з цих підприємств із земельними частками (паями) і майновими паями та створення на її основі приватних (приватно-орендних) підприємств, селянських (фермерських) господарств, господарських товариств, сільськогосподарських кооперативів, інших суб'єктів господарювання, заснованих на приватній власності.

В умовах переходу до ринкових відносин у сфері АПК України передбачається здійснити економічні заходи, основними з яких є:

корінне перетворення відносин власності на землю та інші засоби виробництва, формування ринку засобів виробництва, формування ринку продовольчих товарів і системи ціноутворення, вдосконалення податкової системи, кредитно-фінансових відносин з підприємствами АПК та ін. Для стимулювання і реалізації цих заходів держава створює сприятливі умови за допомогою кредитних, податкових пільг, державного інвестування тощо.

У розв'язанні проблем подальшого розвитку АПК України та його важливої складової – сільського господарства велике значення мають організація і планування виробництва в основних його ланках спеціалізації – сільськогосподарських підприємствах та об'єднаннях.

Спеціалізація є формою суспільного поділу праці на різних стадіях виробничого процесу. Вона визначає виробничий напрям господарств, районів, зон, їх місце у загальному обсязі виробництва певних видів товарної продукції. Це одна із ланок системи ведення господарства.

Для успішного розвитку кожного сільськогосподарського підприємства потрібно всебічно враховувати його економічні, ґрунтово-кліматичні умови з метою правильного розміщення сільськогосподарського виробництва. Під розміщенням розуміють розподіл посівних площ різних сільськогосподарських культур і видів худоби за окремими зонами, районами, а в господарствах – за цехами, бригадами, сівозмінами.

З розміщенням сільського господарства пов'язані його спеціалізація і поєднання галузей. Спеціалізація – це якісний бік розміщення. Здійснюючи її, у зонах, районах, господарствах виділяють основні товарні культури або галузі при одночасному розвитку інших галузей, культур у певних пропорціях. Таким чином, спеціалізація – це зосередження господарської діяльності сільськогосподарських підприємств і об'єднань на виробництві певних видів (виду) товарної продукції.

Поєднання галузей – це кількісний бік розміщення. За його допомогою визначають співвідношення галузей у сільськогосподарських підприємствах.

Подальше зростання продуктивних сил суспільства зумовлює поглиблення поділу праці як між галузями народного господарства, так і в окремій галузі. Вдосконалення процесу поділу праці – один з найважливіших факторів підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва і перетворення його на високопродуктивну галузь. При цьому виникають нові форми організації і управління виробництвом – формуються міжгосподарські і агропромислові підприємства та об'єднання.

Розвиток спеціалізації сільськогосподарського виробництва на основі міжгосподарської кооперації і агропромислової інтеграції має важливе економічне і соціальне значення. Економічне значення її в тому, що вона сприяє збільшенню обсягів виробництва валової і товарної продукції, підвищенню ефективності виробництва, а соціальне – у більш успішному вирішенні соціальних питань у спеціалізованих високорентабельних підприємствах.

Раціональна спеціалізація сільськогосподарського виробництва передбачає встановлення певних пропорцій між його галузями. Найбільш економічно вигідна спеціалізація сільськогосподарського підприємства визначається інтересами його колективу, необхідністю найбільш повного і раціонального використання умов виробництва відповідно до вимог ринку.

Спеціалізація сільськогосподарських підприємств визначається з урахуванням науково обґрунтованого розміщення сільського господарства на території країни. При встановленні спеціалізації господарств зважають насамперед на виконання договірних зобов'язань з продажу сільськогосподарських продуктів. На спеціалізацію виробництва в сільськогосподарських підприємствах впливає комплекс економічних і природних факторів. Серед них одним з основних є попит і рівень цін на сільськогосподарську продукцію, які можуть значно стимулювати виробництво тих чи інших видів продукції або стримувати розширення певних галузей.

До економічних факторів спеціалізації належать розвиток і розміщення промисловості. З одного боку, зростання міст, розвиток промислових центрів вимагають збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, а з другого – науково-технічний прогрес зміцнює матеріально-технічну базу сільськогосподарського виробництва. Тому необхідно забезпечувати високі темпи розвитку промисловості, особливо галузей, які постачають сільському господарству техніку, електроенергію, прискорюють хімізацію, сприяють подальшій інтенсифікації виробництва в сільськогосподарських підприємства тощо. Збільшення тракторів, комбайнів, автомобілів, машин сприяє підвищенню рівня фондооснащеності господарств.

Важливим фактором вдосконалення спеціалізації сільськогосподарського виробництва є розвиток його механізації та електрифікації, який сприяє створенню високомеханізованих і електрифікованих підприємств, ферм і комплексів.

Економічним фактором спеціалізації сільського господарства є також його хімізація. Удобрення ґрунтів та використання засобів захисту рослин – важливі складові науково обґрунтованої системи землеробства, поглиблення спеціалізації сільськогосподарського виробництва та підвищення його ефективності.

Для спеціалізації сільськогосподарського виробництва велике значення мають транспорт, транспортні умови. Без транспорту неможливо вирішувати питання розміщення продукції, зміни у спеціалізації, завезення продукції з інших районів та ін. Якщо собівартість виробництва певного виду продукції разом з витратами на доставку в даний район вища від витрат на виробництво її в іншому районі, то краще не завозити її, а виробляти на місці.

Важливим фактором спеціалізації сільськогосподарського виробництва є забезпеченість його трудовими ресурсами. Це стосується тих видів продукції, виробництво яких ще не досить механізоване, а затрати живої праці на одиницю продукції великі.

Важливу роль у розвитку спеціалізації відіграють природні фактори, зокрема, якість ґрунтів, кількість опадів, температурний режим тощо. У практиці сільськогосподарського виробництва спостерігається складна взаємодія і взаємозумовленість економічних і природних факторів, які позначаються на його спеціалізації. Через велику територію України, різноманітність економічних і ґрунтово-кліматичних умов необхідний диференційований підхід до спеціалізації виробництва в окремих зонах, районах і сільськогосподарських підприємствах.

Розвиток і поглиблення спеціалізації сільського господарства виявляються в різних формах, основними з яких є: зональна (територіальна), господарська, внутрішньогосподарська, внутрішньогалузева (технологічна).

Зональна (територіальна) спеціалізація передбачає поділ праці між зонами, економічними районами, областями, адміністративними районами при переважному виробництві певних видів товарної продукції в тій чи іншій адміністративно-територіальній одиниці.

Господарська спеціалізація полягає в зосередженні господарської діяльності підприємства на виробництві певних видів (виду) продукції, відповідно до попиту на них та з метою найбільш повного використання місцевих природно-економічних умов і одержання максимального прибутку.

Внутрішньогосподарська спеціалізація передбачає раціональне розміщення виробництва певних видів продукції або виконання певних технологічних стадій виробництва у виробничих підрозділах господарства. Вона полягає в раціональному зосередженні виробництва певних видів продукції в тих чи інших підрозділах з урахуванням специфічних умов кожного з них. Здійснення внутрішньогосподарської спеціалізації передбачає доведення виробничих підрозділів до оптимальних розмірів, вдосконалення управління ними,

визначення раціональних науково обґрунтованих внутрішньогосподарських зв'язків.

Внутрішньогалузева (технологічна) спеціалізація – це виділення окремих етапів виробництва продукції в закінчені технологічні цикли (одержання молока, відгодівля худоби, одержання приплоду, вирощування нетелей або корів-первісток) при міжгосподарському кооперуванні підприємств. Наприклад, молочне господарство продає телят в ранньому віці господарству, яке займається дощухуванням і відгодівлею молодняку великої рогатої худоби; господарство, що спеціалізується на вирощуванні корів-первісток, продає їх молочним господарствам. Розміри спеціалізованого виробництва при цьому мають бути раціональними.

Усі форми спеціалізації тісно пов'язані між собою і перебувають у постійному розвитку. Подальший розвиток спеціалізації сільськогосподарського виробництва, переведення його на індустріальну основу є одним з найважливіших шляхів прискорення темпів його інтенсифікації. Про це свідчать досягнення свинарських господарств, птахофабрик, господарств з відгодівлі великої рогатої худоби та інших, виробнича діяльність яких спрямована на переважний розвиток головної галузі.

Спеціалізація виробництва у сільськогосподарських підприємствах характеризується багатьма показниками, основним з яких є структура товарної продукції. Тому значення певної галузі сільськогосподарського підприємства визначається часткою її товарної продукції у загальній кількості товарної продукції господарства.

Додатковими показниками спеціалізації виробництва є: структура валової продукції; структура затрат праці у галузях; структура засобів виробництва, капітальних вкладень за ряд років; структура посівних площ; структура поголів'я тварин та ін.

Основний показник внутрішньогосподарської спеціалізації сільськогосподарських підприємств – структура валової продукції.

Таким чином, вдосконалення спеціалізації сільськогосподарських підприємств, її поглиблення – один із шляхів досягнення господарствами більш високих економічних результатів: збільшення обсягу виробництва продукції і підвищення ефективності її виробництва. При вирішенні питань раціональної спеціалізації виробництва у сільськогосподарських підприємствах користуються критерієм та системою показників ефективності спеціалізації, які відображають ефективність землі, робочої сили, виробничих фондів, а також поточних витрат.